

AUTIZMLI BOLALAR QANDAY BOLALAR? VA ULARNING TURLARI.

Raximova Zebixon Ravshan qizi.

Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti

Maxsus Pedagogika 4-bosqich talabasi.

ANNOTATSIYA.

Ushbu maqolada qisqacha bo'lsa ham autizm tashxisli bolalar qanday bolalar? Autizm kasallikmi? Autizmning hozirgi kunda qanday turlari mavjud? Shular haqida va autizm tashxisli bolalarning o'ziga xos xususiyatlari haqida ham qisqacha bilib olasizlar. Autizmning asosiy belgisi reallikni qabul qilishning buzilishi. Autizmdan qiynalayotgan bola hech kim bilan muloqotga kirishishni hoxlamaydi. Hatto, kishilarda bola og'riqni ham sezmaydigandek tasavvur paydo bo'ladi. Nutqi sekin rivojlanadi. Bola har qanday yangilikdan qo'rqadi, takroriy harakatlarni bajaradi. Agar ota-ona bolada autizm alomatini payqasa, zudlik bilan bolalar mutaxassisga murojaat etishlari zarur. Ayni vaqtda bolalarni rivojlantiruvchi ko'plab markazlar tashkil etilgan bo'lib, u yerda tashxis qo'yishga hamda samarali davolanishga yordam berishadi.

Kalit so'zlar : *Autizm,sindrom,komunikatsiya ,ijtimoiy,asperger,retta,sensor integratsiya ,peks,kartochka ,kanner sindromi shu kabilar.*

KIRISH.

Autizmning sabablari miyadagi sinaptik aloqalarning rivojlanishiga ta'sir qiluvchi genlar bilan chambarchas bog'liq, ammo kasallikning genetikasi murakkab va hozirgi vaqtda autizm spektrining buzilishining paydo bo'lishiga nima ko'proq ta'sir qilishi aniq emas: . Kamdan kam hollarda kasallikning tug'ma nuqsonlarni keltirib chiqaradigan moddalarga ta'sir qilish bilan bog'liq aloqasi topiladi . Boshqa taklif qilingan sabablar munozarali, xususan, autizmni bolalik davridagi emlashlar

bilan bog'laydigan gipoteza uchun ilmiy dalil yo'q. Shuningdek, homiladorlik davridagi ayrim ta'sirlar (infeksiya, dori-darmon, toksinlar) ham kasallikka sabab bo'lishi mumkin.

Autizmda miyaning ko'plab sohalarida o'zgarishlar qayd etilgan, ammo ularning qanday rivojlanishi aniq emas. Ota-onalar odatda bolaning hayotining dastlabki ikki yilida buzilish belgilarini seza-dilar. Erta xulq-atvor va kognitiv aralashuv bolada o'z-o'ziga yordam ko'rsatish, ijtimoiy o'zaro ta'sir va muloqotni rivojlantirishga yordam berishi mumkin bo'lsa-da, hozirda autizmni to'liq davolay oladigan ma'lum usullar mavjud emas.

Autizmli bolalar — bu autizm spektr buzilishi (ASB)ga ega bo'lgan bolalardir. Autizm tug'ma nevrologik rivojlanish xususiyati bo'lib, u bolaning muloqot qilish, ijtimoiy munosabatlarga kirishish va atrof-muhitni qabul qilish jarayonlariga ta'sir ko'rsatadi. Autizm kasallik emas, balki rivojlanishning o'ziga xos shaklidir.

1. Ijtimoiy muloqotdagi qiyinchiliklar

Autizmli bolalar ko'z bilan aloqa qilishdan qochishi, ismiga javob bermasligi yoki tengdoshlari bilan o'ynashga qiziqmasligi mumkin. Ular his-tuyg'ularni ifodalash va boshqalarning hissiyotlarini tushunishda qiynalishlari ehtimol.

2. Nutq va kommunikatsiya xususiyatlari

Ba'zi autizmli bolalar umuman gapirmasligi mumkin, boshqalari esa nutqni kech rivojlantiradi. Ayrim hollarda bola so'zlarni takrorlashi (echolaliya) yoki noodatiy ohangda gapirishi mumkin.

3. Takrorlanuvchi xatti-harakatlar

Qo'l qoqish, aylanish, bir xil harakatlarni takrorlash yoki bir xil tartibni talab qilish autizmga xos belgilar sirasiga kiradi. Bola kundalik rejim o'zgarishiga sezgir bo'lishi mumkin.

4. Qiziqishlarning cheklanganligi

Autizmli bolalar ma'lum bir mavzu yoki predmetga haddan tashqari qiziqib qolishi mumkin. Masalan, faqat bir turdagi o'yinchoq bilan o'ynash yoki ma'lum mavzu haqida doimiy gapirish.

Autizmli bolalarning ijobiy jihatlari:

Autizmli bolalar ko'pincha kuchli xotira, detallarni tez ilg'ash, mantiqiy fikrlash yoki ijodkorlik kabi ijobiy xususiyatlarga ega bo'lishadi. Ba'zilar matematika, musiqa, rasm chizish yoki texnologiya sohasida yuqori qobiliyat namoyon etishi mumkin.

Shuni unutmaslik kerakki, har bir autizmli bola noyobdir. Autizm "spektr" deb ataladi, chunki uning belgilari va darajasi har bir bolada turlicha namoyon bo'ladi.

Autizmning sabablari

Autizmning aniq sababi to'liq aniqlanmagan. Ilmiy tadqiqotlarga ko'ra, u genetik va nevrologik omillar bilan bog'liq. Autizm tarbiya uslubi yoki ota-onaning xatti-harakati natijasi emas. "hqacha rivojlanayotgan bolalar" deb ham atash mumkin.

Autizmli bolalar — bu o'ziga xos rivojlanish xususiyatiga ega bo'lgan bolalardir. Ular ham mehr, tushunish va qo'llab-quvvatlashga muhtoj. To'g'ri yondashuv, erta tashxis va maxsus pedagogik yordam orqali autizmli bolalar jamiyatda o'z o'rnini topa oladi va o'z salohiyatini namoyon etadi.

Autizm spektr buzilishi tushunchasi.

"Spektr" so'zi autizmning turli daraja va ko'rinishlarda namoyon bo'lishini anglatadi. Ba'zi bolalarda yengil belgilar kuzatilsa, boshqalarida og'irroq shakllari uchrashi mumkin. Kimdir mustaqil gapira oladi, kimdir esa alternativ muloqot vositalariga muhtoj bo'ladi. Shu bois autizumni yagona mezon bilan baholab bo'lmaydi.

Autizmning turlari

Autizm — bu nevrologik rivojlanish xususiyati bo‘lib, u ijtimoiy muloqot, nutq va xulq-atvorga ta’sir qiladi. Hozirgi kunda autizm “Autizm spektr buzilishi” (ASB) deb ataladi. “Spektr” tushunchasi autizm turli daraja va shakllarda namoyon bo‘lishini anglatadi. Ya’ni har bir bola individual bo‘lib, belgilar og‘irligi va ko‘rinishi turlicha bo‘ladi.

1. Klassik autizm (Kanner sindromi)

Bu autizmning an’anaviy va og‘irroq shakllaridan biri hisoblanadi.

Asosiy belgilar:

- Nutq rivojlanishining sezilarli kechikishi yoki yo‘qligi
- Ijtimoiy muloqotdan qochish
- Ko‘z bilan aloqa qilmaslik
- Takrorlanuvchi harakatlar
- O‘zgarmas tartibga kuchli bog‘lanish

Bunday bolalar ko‘pincha mustaqil yashash uchun doimiy qo‘llab-quvvatlashga muhtoj bo‘ladilar.

2. Asperger sindromi

Asperger sindromi ilgari autizmning yengilroq shakli sifatida qaralgan.

Xususiyatlari:

- Nutq rivojlanishida jiddiy kechikish kuzatilmaydi
- Intellect darajasi odatda me’yoriy yoki yuqori
- Ijtimoiy muloqotda qiyinchiliklar mavjud
- Qiziqish doirasi tor va chuqur

Masalan, bola ma’lum bir mavzuga (masalan, kosmos, xaritalar, matematika) juda chuqur qiziqishi mumkin. U ijtimoiy nozik signallarni tushunishda qiynaladi, lekin bilim jihatdan kuchli bo‘lishi mumkin.

Hozirgi tasnifda Asperger sindromi alohida tashxis sifatida emas, balki autizm spektrining bir qismi sifatida qaraladi.

3. Atipik autizm

Atipik autizmda belgilar klassik autizm mezonlariga to'liq mos kelmaydi yoki kechroq yoshda namoyon bo'ladi.

Belgilari:

- Autizmga xos ayrim xususiyatlar mavjud
- Belgilar to'liq shakllanmagan bo'lishi mumkin
- Rivojlanishdagi ayrim sohalargina zararlangan

Bu tur ko'pincha rivojlanishida boshqa nevrologik muammolari mavjud bolalarda uchraydi.

4. Rett sindromi

Rett sindromi asosan qiz bolalarda uchraydigan genetik buzilishdir. Ilgari autizm spektriga kiritilgan, ammo hozir alohida genetik kasallik sifatida qaraladi.

Belgilari:

- Dastlab normal rivojlanish
- 6–18 oylikdan so'ng ortga ketish (regress)
- Qo'l harakatlarining yo'qolishi
- Nutqning yo'qolishi
- Harakat koordinatsiyasining buzilishi
- Bu holat jiddiy tibbiy nazoratni talab qiladi.

5. Bolalikdagi dezintegrativ buzilish

Bu juda kam uchraydigan tur bo'lib, bola 2–3 yoshgacha normal rivojlanadi, so'ng oldingi ko'nikmalarini yo'qota boshlaydi.

Belgilari:

- Nutqning yo‘qolishi
- Ijtimoiy ko‘nikmalarning pasayishi
- O‘yin qobiliyatining buzilishi
- Nazorat qilingan hojat odatining yo‘qolishi

Autizmning qo‘shimcha klinik xususiyatlari

Autizm faqat ijtimoiy va nutq muammolari bilan cheklanmaydi. Quyidagi holatlar ham tez-tez uchraydi:

- Sensor integratsiya buzilishi
- Bola tovush, yorug‘lik, hid yoki teginishga o‘ta sezgir yoki aksincha sezgir emas bo‘lishi mumkin.
- Diqqat yetishmovchiligi va giperaktivlik (DEHB)
- Ko‘plab autizmlı bolalarda DEHB ham kuzatiladi.
- Intelleksual rivojlanish darajasi
- Autizmlı bolalarning taxminan bir qismida intelleksual nogironlik kuzatiladi, boshqalarida esa intelleks me‘yorida yoki yuqori bo‘ladi.
- Emotsional qiyinchiliklar
- Tashvish (anksiyete), qo‘rquv, depressiv holatlar uchrashi mumkin.
- Hozirgi zamon tasnifida bu ham autizm spektr buzilishi tarkibiga kiritilgan.

Autizmni davolash

Autizmni davolash usullari xilma-xildir.

Giyohvand terapiyasi - Risperidon autizm bilan bog‘liq tajovuzkorlik va asabiylikni nazorat qilish uchun 5-16 yoshdagi bolalar uchun tanlangan doridir. Boshqa psixiatrik preparatlar simptomatik tarzda qo‘llaniladi. Otistik holatni yaxshilash uchun hech qanday dori yo‘q.

Oziqlanish bo‘yicha ko‘rsatmalar - Ba‘zi tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, kleykovina va / yoki kazeinni yo‘q qilish vaziyatni yaxshilaydi. Kleykovina bug‘doy, arpa va

javdarda, kazein esa sut, pishloq va boshqa sut mahsulotlarida mavjud. Yuqoridagi oziq-ovqatlarni cheklab qo'ysa, bolaning muvozanatli ovqatlanishiga ishonch hosil qilish uchun ovqatlanish mutaxassisi bilan maslahatlashing.

Amaliy xatti-harakatlar tahlili (ABA) - Bu bolaning iloji boricha normal ishlashi uchun asosiy ko'nikmalarni o'rgatishga qaratilgan yakka tartibda o'qitish dasturi.

Kasbiy terapiya - Autizmli odamga pul topishi uchun ba'zi ko'nikmalarni kuchaytirish muhimdir.

Nutq terapiyasi - tajribali terapevt buni qilishi kerak. Agar nutq terapiyasi erta boshlangan bo'lsa, aksariyat bolalar lug'at va imlo kabi yaxshi asosiy nutq ko'nikmalariga ega bo'lishi mumkin.

Jismoniy terapiya - bu autizmli bolalar uchun guruhda (ijtimoiy muhitda) bo'lish va jismoniy mashqlar orqali g'azab va umidsizlikni chiqarish uchun yaxshi vositadir.

Xulosa

Autizmning turlari va darajalari turlicha bo'lib, har bir bola o'ziga xos rivojlanish xususiyatiga ega. Hozirgi ilmiy yondashuv autizmni alohida-alohida kasalliklar sifatida emas, balki yagona spektr sifatida ko'radi. Muhimi — bolani to'g'ri tashxislash, individual yondashuvni tanlash va erta pedagogik hamda psixologik yordam ko'rsatishdir.

Autizm turidan qat'i nazar, har bir bola o'rganish, rivojlanish va jamiyatda o'z o'rnini topish imkoniyatiga ega.

Albatta alohida ehtiyojli bolalar bilan olib boriladigan har bir korreksion ishni biz mutaxasis defektologlar albatta ota-onalar yordamida hamkorlikda olib borishimiz kerak, shundagina biz yaxshi natijalarga erishamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.Американская психиатрическая ассоциация „299.00 Autistic Disorder“, . Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fourth Edition, Text

Revision (DSM-IV-TR). Washington, DC: American Psychiatric Publishing, 2000
— 70-bet.

2., „Razvitie rechi u autichnix detey”’. L.G.Nurieva .

3. Maxsus psixologiya Z.N.Mamarajabova, L.R.Mo‘minova,
M.U.Xamidova, Sh.M.Amirsaidova, D.B.Yakubjonova, Z.M.Djalolova,
N.Z.Abidova, O‘zbekiston Toshkent -2013

4. <https://www.apollohospitals.com/uz/health-library/autism-causes-symptoms-diagnosis-and-treatment>